

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНИХ ШКОЛЯРІВ: АМЕРИКАНСЬКИЙ ПІДХІД

У статті висвітлено методологічні засади навчання обдарованих школярів у США. Основна увага зосереджується на висвітленні процесу подолання труднощів, що виникають в американських учителів, у зв'язку з навчанням і вихованням обдарованих школярів. Охарактеризовано низку праць американських вчених, що стосуються технології розробки навчальних планів і програм для обдарованих школярів. Визначено роль курсів підвищення кваліфікації у підготовці вчителів до роботи з обдарованими школярами.

Актуальність і постановка проблеми. Упродовж усієї історії існування людства явище обдарованості перебувало в епіцентрі уваги науковців, педагогів, батьків. У результаті теоретичних і практичних пошуків було сформовано уявлення про вундеркіндів як про особливу цінність суспільства. Інтелект, творчі здібності – основне національне багатство. Такий висновок давно зробили в тих країнах, де цінують обдарованих дітей і не шкодують коштів на їхнє навчання й розвиток. У США створена дієва система заохочення й розвитку обдарованості. Невипадково "brain drain" спрямований в основному в бік цієї країни.

У контексті сказаного варто зазначити, що батьки обдарованих дітей і педагоги відчують неймовірні труднощі у їхньому вихованні та навчанні. Обдаровані діти потребують максимального кола спілкування й обов'язкової свободи у конструктивних діях. Бажано, щоб серед дорослих, із якими спілкуються такі діти, були люди з творчим началом. Чи виявиться у подальшому житті природна обдарованість дитини, частково залежить й від долі, але все-таки передусім – від суспільства: чи потрібні йому її таланти? Ранній вияв обдарованості – це лише перший дзвінок: зверніть на мене увагу. Надалі потрібна підтримка суспільства, його зацікавленість у тому, щоб талант реалізувався.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз теоретико – методологічних основ навчання обдарованих школярів у США. Відповідно до мети були сформульовані наступні завдання дослідження: здійснити детальний аналіз труднощів, що виникають при роботі з обдарованими дітьми, охарактеризувати внесок американських учених у теорію і практику розробки навчальних планів і програм для обдарованих школярів, висвітлити роль курсів підвищення кваліфікації у підготовці вчителів до роботи з обдарованими дітьми.

Виклад основного матеріалу. Основна вимога у навчанні — забезпечення інтенсивної інтелектуальної діяльності учнів. Фелдхузен (Feldhusen) та інші вчені [4] довели: якщо навчальне завдання відповідає готовності учня його виконати, то знання й уміння, одержані в результаті його виконання, ефективніше запам'ятовуються й використовуються в аналогічних навчальних ситуаціях. Якщо учні залучаються до виконання надто важких завдань, то це викликає у них тривогу, а дуже легкі завдання спричиняють нудьгу і втрату інтересу до навчання.

Водночас спеціалісти у сфері навчання обдарованих і талановитих школярів останнім часом однакові в тому, що засвоєння такими учнями поверхових знань не може бути метою їхнього навчання. Визначальним завданням навчання має стати розвиток їхнього творчого потенціалу.

Чому саме навчати дітей – одне з основних питань теорії й практики навчання. Традиційно вважають, і не безпідставно, що від змісту шкільної освіти залежить рівень розвитку суспільства, його культура, наука, економіка. Упродовж багатовікової історії розвитку педагогічної думки накопичено значний науково-практичний досвід, створено чимало наукових концепцій. У процесі навчання дитина набуває знання, а також розвиває власне мислення. Природно й те, що ці процеси відбуваються невіддільно. При цьому все

ж постає запитання: що повинно передувати – знання чи мислення. У відповіді на поставлене запитання виокремлюють три підходи. Зупинимося на них докладніше.

1. Енциклопедизм. Більше трьохсот років тому група вчених зробила висновок, що дитині у школі в першу чергу потрібно давати ґрунтовні багатогранні знання, що повинні слугувати базою для подальшої освіти. І чим об'ємнішими, багатограннішими й різноманітнішими будуть ці знання, тим надійнішим буде фундамент для продовження навчання, здобуття спеціальності та соціалізації особистості.

2. Формалізм. Противники енциклопедизму, навпаки, переконували, що навчання в школі повинне передусім спрямовуватися на розвиток мислення, творчих здібностей дітей і бути зорієнтованим не на те, щоб подати якомога більше інформації (знань), а на те, щоб навчити дітей працювати з цією інформацією, здобувати знання самостійно. Формалісти стверджували, що не варто прагнути досягнути те, чого досягнути не можна. Знання поновлюються, змінюються й навіть старіють та відкидаються. Темп їх оновлення прискорюється з року в рік. Тому прихильники цього підходу не переставали повторювати, що навчати потрібно не думкам, а мисленню.

3. Пайдоцентризм. Одним із перших цю ідею реалізував Дж. Дьюї. На його думку, навчання повинно бути зорієнтованим на природний ріст і розвиток природних, вроджених якостей дитини. А тому під час розробки змісту освіти основним має бути не дорослий із певними заздалегідь заготовленими планами й програмами, а дитина з її власними індивідуальними бажаннями, інтересами та потребами. Дитина сама повинна визначати і якісні, й кількісні параметри освіти. Практично це означало, що не дорослий (педагог, батьки тощо) повинен диктувати, чому саме учити, а дорослий і дитина, з огляду на її нахили, інтереси, потреби, повинні визначати зміст навчання. Цей зміст має бути максимально наближений до суб'єктивних індивідуальних запитів учнів, оскільки саме таким чином можна надати навчання природного характеру.

Сучасник Дж. Дьюї У. Кілпатрик розробив для реалізації ідей пайдоцентризму метод проектів. Цей метод набув широкого розповсюдження у колишньому СРСР у 20-і роки ХХ ст., будучи суттєво видозміненим, доопрацьованим як бригадно-лабораторний метод. У 30-і роки минулого століття від нього відмовились і реабілітували лише у 90-их роках. На сьогодні цей метод використовується у системі загальної освіти, особливо там, де дбають про інтелектуально-творчий розвиток дітей, приділяють належну увагу обдарованим індивідам. Відтак, для розвитку дитячої творчості пропонується не тільки співати й танцювати чи конструювати моделі кораблів і літаків, а й творити у сфері навчальної діяльності, не тільки засвоювати приготовлені кимсь порції знань, а й здобувати знання самостійно, у процесі справжнього наукового пошуку. Різного рівня конкурси цих проектів стають хорошою традицією, і це подає великі надії.

Методологічним засадам організації навчання обдарованих школярів присвячено низку наукових праць. Дж. Бегфорд (Bagford) [1] звертає увагу на те, що через навчальні потреби обдарованих, які суттєво відрізняються від норми, автори навчальних планів і вчителі повинні розробляти плани для обдарованих, що відрізняються від планів для решти учнів. Навчальна програма для обдарованих повинна групувати учнів таким чином, щоб дати їм можливість обмінюватись думками не тільки з такими, як вони самі, а й з іншими учнями, забезпечити можливість для саморозвитку і спрямовувати на розвиток вищих пізнавальних можливостей. Загалом, шляхом впровадження навчальної програми для обдарованих ставляться акценти на різних аспектах у різних предметах. Проте розвиток словникового запасу, покращення вміння читати вважаються такими, яким повинна приділятися особлива увага, оскільки розвиток у цих сферах може забезпечити обдарованим розумові нагороди для них. Учитель, який забезпечує дітей активним мовним середовищем і користується перевагою "навчального моменту", може суттєво вплинути на розвиток мови учнів. Автор наголошує також, що комітети з розроблення навчальних планів можуть полегшити процес вибору й організації якісних матеріалів для

читання для обдарованих дітей, розвиваючи відповідні ресурси для різного віку, класу й рівня інтересів.

З огляду на розширення концепції обдарованості у виявленні та навчанні обдарованих індивідів було запропоновано модель "турнікета". У такій моделі використовуються гнучкіші критерії, ніж у звичайному процесі відбору. Оцінка моделі продемонструвала позитивні результати.

Т. Монако (Monaco) і Дж. Гуднер (Goodner) [7] за результатами вивчення особливостей трьох обдарованих учнів демонструють соціальні та академічні проблеми, що стоять на заваді розвитку їхнього потенціалу. Спостерігалися: дев'ятикласниця в'єтнамско-американського походження, яка має труднощі з англійською мовою, а тому почувається погано пристосованою у середовищі інших учнів; невстигаючий семикласник, який постійно вигукує і створює шум; учень середніх класів, у якого проблеми з терплячістю, необхідною для виконання повсякденних рутинних завдань. Науковці роблять висновок, що потреби обдарованих у цій ситуації не можуть бути задоволені. Відтак, наголошується на важливості створення диференційованого розкладу й підпорядкування його індивідуальним потребам учнів. Батьки заохочуються до пильного ставлення до проблем своїх дітей, до роботи з професіоналами для створення для дітей оптимально можливих ситуацій. Крім цього, радники та вчителі повинні працювати злагоджено для планування шляхів вирішення проблем обдарованих підлітків.

Звіт [2] підсумовує проблеми, включені в реавторизацію Джейкоба К. Джейвітса (Jacob K. Javits) Закону про навчання обдарованих і талановитих 1988 р., Частина 4-В, Закон про початкову й середню освіту. Цей закон забезпечує гранти на вивчення, демонстраційні проекти і тренувальну діяльність для забезпечення потреб обдарованих і талановитих учнів. Програма Джейвітса обслуговувала більше двох мільйонів обдарованих і талановитих учнів за допомогою 75 вільних програм, а також фінансувала Національний центр досліджень і розвитку в навчанні обдарованих і талановитих дітей та молоді. У вміщеному звіті федерального уряду продемонстровано, що тільки два центи з кожних ста доларів, призначених на навчання K-12 у 1990 р., були витрачені на надання спеціальних можливостей обдарованим учням, і рекомендовано, щоб визначення "обдаровані" було розширене й ефективні програми використовувались на звичайних класних уроках. Специфічні питання реавторизації є такими: чи фокусуватися на однаковій освіті для загалу, чи на більш якійсній для меншості; реавторизація Національного центру досліджень обдарованих; продовження вільних грантів для модельних проектів, які слугують тільки для обдарованих та талановитих учнів.

Дослідження засвідчують, що теоретична і практична підготовка позитивно впливають на ефективність педагогічної діяльності учителів, які працюють із обдарованими школярами. Уінер (Weiner) і О'Ши (O'Shea) [9] з'ясували, що ставлення учителів до обдарованих дітей зазнає позитивного впливу під дією прослуханих ними курсів, які стосуються навчання обдарованих дітей.

У дослідженні, яке провели Копенгауер (Copenhaver) та Мак Інтір (McIntyre) [3], взяло участь 85 учителів-слухачів курсів підвищення кваліфікації. На першому занятті кожен із учасників заповнив відкрито-закритий запитальник із завданнями відзначити характеристики, що спадали на гадку, коли вони думали про обдарованих дітей. Отримані відповіді було згруповано в 17 категорій (загалом характеристики групувались таким чином: особистісна зрілість, шкільні успіхи, потреба виклику, негативні характеристики, творчість, змагальність, знання про навколишній світ, багатий словниковий запас, мотиваційний рівень, високе значення коефіцієнта інтелекту, незалежність, допитливість тощо) і впорядковано з використанням методикі Mann-Whitney U. За цією методикою та група характеристик, що обиралася найчастіше, отримує значення 34 рангу, та група характеристик, що називається найрідше, отримує 1 ранг. Дослідники ставили за мету визначити, чи відрізняються між собою відповіді учителів початкової й середньої школи, учителів із досвідом і початківців, тих, що прослухали один курс з навчання обдарованих,

і тих, що прослухали більшу кількість таких курсів. У результаті аналізу матеріалів запитальників було з'ясовано [3], що відповіді учителів початкової й середньої школи статистично значно відрізняються. Так, негативні характеристики називаються найчастіше учителями початкової школи, а для учителів середньої школи ця група займає лише 8 ранг. Аналогічні розбіжності простежено й для інших груп характеристик (змагальність, незалежність, багатий словниковий запас тощо). У процесі опрацювання було встановлено статистично незначну відмінність розподілів відповідей учителів із однорічним стажем практики роботи з обдарованими і тих, хто працює з обдарованими дітьми два роки.

У науковій студії [5] описано десятитижневий практикум для вчителів обдарованих дітей, розроблений для покращення знань і вмінь звичайного шкільного вчителя в аспекті навчання обдарованих молодших школярів. Програма була розроблена таким чином, щоб навчити учасників визначати характеристики й потреби обдарованих дітей, здійснювати позитивні зрушення в напрямі освіти обдарованих, розробляти й використовувати відповідні методики й матеріали на класних заняттях із обдарованими учнями. Ядро програми формували три мультимедійні лабораторії. П'ять вісників слугували засобом зв'язку, відтворюючи основні ідеї лабораторій, містили нову інформацію й забезпечували деталі навчальної діяльності. Додаткові розсилки передбачали читання, збір даних про обдарованих дітей, письмове оцінювання, розвиток творчої практичної діяльності та використання методик, спрямованих на формування самоконцепції й усунення неуспішності обдарованих учнів. На четвертому тижні практикуму вчителі відвідували та оцінювали уроки для обдарованих учнів. Дані оцінювання і спостереження за уроками засвідчують, що вчителі покращили свої знання про обдарованих дітей та уявлення про їхнє навчання.

А. Старко (Starko) [8] розробив спеціальний навчальний модуль щодо забезпечення первинного ознайомлення зі специфікою навчання обдарованих і талановитих, включаючи інформацію про характеристики, пов'язані з обдарованими/талановитими особистостями, припущення для модифікації навчального плану з метою забезпечення потреб учнів із можливостями, вищими за середній рівень. У першій частині модуля розкрито такі завдання: визначення обдарованості та її моделей; характеристики й потреби, мотивовані обдарованістю; організація програм для обдарованих; питання вияву обдарованих. У другій частині репрезентовано діагностичне розташування учнів у загальноприйнятому навчальному плані й вибір диференційованих заходів; типи диференціації; емоційні потреби, зумовлені обдарованістю. Також подано відповіді на окремі запитання, пов'язані з навчанням обдарованих. Додатки містять віньєтки, що описують учнів із різними типами обдарованості, 15 видів заходів для малих груп, лист-опитувальник для вияву здібностей, підсумок оцінювання програми для обдарованих і талановитих у штаті Мічиган у період 89–90 років ХХ ст.

В огляді С.Л. Лувізі (Luvisi) [6] викладено досягнення реалізації проекту Discovery, який упродовж трьох років реалізовувався у штаті Кентуккі й мав на меті допомогти вчителям у створенні інноваційного навчального середовища для обдарованих і талановитих школярів молодших класів.

Основними цілями проекту було: збільшення відсотка обдарованих учнів, які через певні причини не встигали в школі, розташованій у кожному з 13 районів, що були задіяні у програмі; (2) покращення ставлення вчителів до обдарованих дітей, піклування про таких учнів, удосконалення вчительських знань, поведінки і вмінь розпізнавати обдарованих малолітніх учнів; (3) підтримка та покращення самооцінки учнів і розвиток їхнього творчого, критичного мислення та вміння розв'язувати проблеми; (4) покращення знань та впевненості батьків у вияві та розвитку обдарованості в їхніх дітях. У звіті подаються опис рівня досягнень кожної поставленої цілі; демографічна інформація; дані, що показують початковий і кінцевий стан обдарованих у районах, задіяних у проекті; характеристику лабораторій професійного розвитку, які супроводжували реалізацію проекту; перелік методів дослідження малолітніх школярів; список 24-х шкіл, що брали

участь у проекті; результати опитувань учителів, які були задіяні в проекті; аналіз даних стосовно досягнень учнів.

У звіті [10] репрезентовано результати чотирирічних досліджень змін, що відбулись по всій країні в навчанні обдарованих і талановитих дітей. Дані були отримані з прямих анкет, розісланих консультантам із питань обдарованих і талановитих у кожен штат. Дослідження було спрямоване на задоволення трьох основних інформаційних потреб: точне визначення обдарованих і талановитих індивідів, як вони виявляють себе і приблизно скільки їх навчається за спеціальною диференційованою програмою; потреба обережно (точно) проаналізувати прогрес на рівні штату щодо великої кількості адміністративних структур, персоналу штату, регулювальних і адміністративних дій, які впливають на забезпечення послуг для обдарованих і талановитих осіб; потреба охарактеризувати теперішній рівень асигнування з бюджету держави та штату на навчання обдарованих і талановитих. Найзначніші зміни, що були помічені, є такими: 39 штатів на сьогодні мають законодавство, яке визнає обдарованих і талановитих дітей; 17 штатів також вимагають чи припускають використання індивідуальних навчальних програм для обдарованих і талановитих учнів; 19 штатів вимагають чи припускають використання відповідних процедур для вияву, оцінювання та розподілу обдарованих і талановитих дітей; 43 штати вказують, що вони обслуговували 766759 обдарованих і талановитих учнів у період 79–80 рр. ХХ ст.; звідси виходить, що у цей період було приділено увагу обдарованим і талановитим індивідам від 37 до 61 відсотка від встановленої кількості; 15 штатів підтримують вияв і надання відповідних освітніх послуг для обдарованих і талановитих дітей; 38 штатів звітували про виділення 141 772 238 доларів на потреби навчання обдарованих і талановитих у 1979–1980 навчальному році.

Тим часом, основне завдання у вихованні обдарованих дітей – якомога раніше розпізнати в них якості обдарованості й не ставати на заваді їхньому розвитку. Це завдання не тільки учителів, а й вихователів, батьків тощо.

Висновки. Отже, пошук теоретико – методологічних основ навчання обдарованих школярів є одним із основних завдань сучасної американської педагогічної науки. Встановлено, що лише організоване навчання вчителів (у тому числі, через курси підвищення кваліфікації) дозволити їм здобути компетентності, необхідні для організації індивідуальних траєкторій навчання обдарованих школярів шляхом розробки відповідних навчальних планів і програм, а також вирішувати соціальні та академічні проблеми, що стоять на заваді розвитку їхнього потенціалу. Отже, наукові дослідження, проведені американськими вченими, підтверджують той факт, що вчителі з досвідом краще розуміють проблеми, пов'язані з навчанням обдарованих, ніж учителі-початківці. Все це необхідно враховувати при роботі з обдарованими школярами в нашій школі.

Література:

1. Bagford J. Talented and Gifted: Forgotten Children/ Bagford Jack // Paper presented at the Annual Meeting of the Plains Regional Conference of the International Reading Association. – 1981. – 10 p.
2. Boren S. Education of the Gifted and Talented Reauthorization. Fact Sheet. / Boren Susan – 1994.
3. Copenhaver R.W. Teacher's perception of gifted students. / Copenhaver Ron W., McIntyre D. John // Roeper Review. – 1992. – Vol.14. – No. 3. – P. 151 – 153.
4. Feldhusen J.F. Guidelines for Grade Advancement of Precocious Children. / Feldhusen John Frederick, Proctor T.B., Black K.N. // Roeper Review. – 1988. – vol. 9. – No 1.
5. Lethbridge D.L. A Gifted Education Inservice Program for Regular Classroom Teachers. / Lethbridge Diane L. – 1986. – 106 p.
6. Luvisi C. L. Nurturing Giftedness in All Children through Original Research / C. L. Luvisi // Project Description. – 1995. – 67 p.
7. Monaco T. Gifted Teenagers with Problems: Three Case Studies / T. Monaco, J. Goodner. – 1989. – 16 p.

8. Steinmiller Robert and Others. Gifted and Talented Students: Show Must Go On./ Robert Steinmiller and Others. – 1989. – 13 p.

9. Weisberg Robert W. Creativity: Beyond the myth of genius./ Robert W. Weisberg – Freeman, 1993. – 312 p.

10. Zielinski Edward J. Creativity and Criticism. The Components of Scientific Thought // Science Teacher. / Edward J. Zielinski, D. Michael Sarachine.– 1990. – Vol. 57. – No. 8. – P. 18–22

В статье рассматриваются методологические основы обучения одаренных школьников в США. Главное внимание уделяется процессу преодоления трудностей которые возникают в американских учителей, в связи с обучением и воспитанием одаренных школьников. Анализируется серия работ американских ученых, касающихся технологии разработки учебных планов и программ для одаренных школьников. Определена роль курсов повышения квалификации в подготовке учителей к работе с одаренными школьниками.

The article is devoted to methodological bases of gifted schoolchildren education in the USA. The core goal of the work is to clear up the difficulties which appear before the American teachers concerning education and instruction of the gifted. Also a series of American scientist's' works dealing with curricula formation for gifted education has been analysed. The author pointed out on the role of the courses in rising qualification in training teachers for gifted children instruction.